

Veðurstofa Íslands

Álagsþættir á grunnvatn

Davíð Egilson

Gerður Stefánsdóttir

Tinna Þórarinsdóttir

Fagfundur Samorku

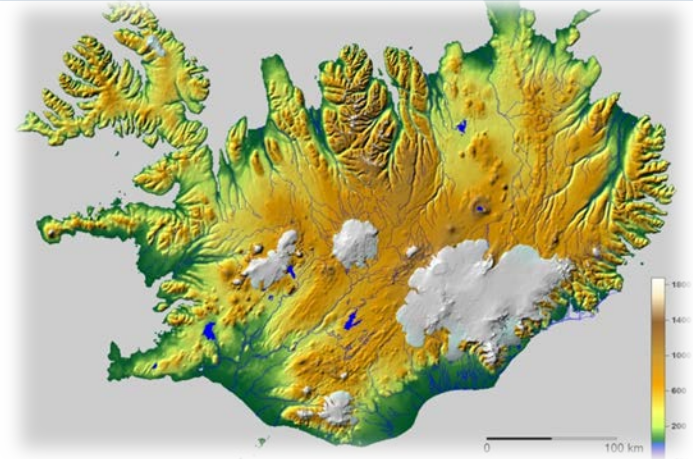
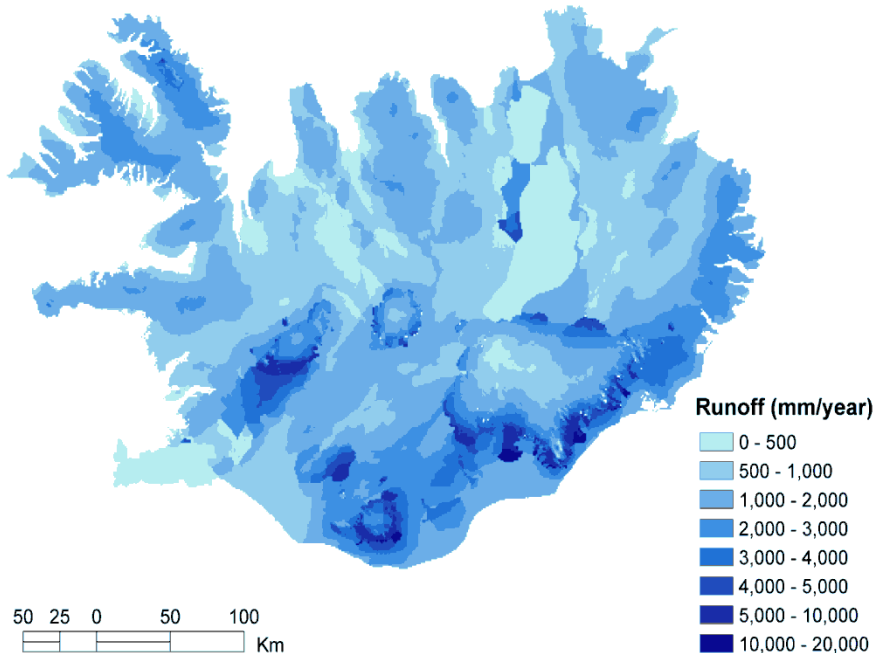
28/05/2015

Aðstæður hér á landi

- Í upphafi skyldi endinn skoða

Af himnum ofan eða þar um bil

Það sem hefur áhrif á úrkomuna:

- Staðsetning landsins
- Landslag
- Jöklar
- Gróður
- Landnot_____

Af landinu öllu runnu að meðaltali um 4700 m³/s af vatni yfir árabilið 1961-1990

Aðstæður hér á landi

- Það sem hefur áhrif á
hvernig vatnið rennur fram

Yfirborðspekja

Gróður, jöklar, frosinn jarðvegur, sífreri o. sv. frv.

Gerð jarðvegs

Sandur, leir, skriður

Gerð berggrunns

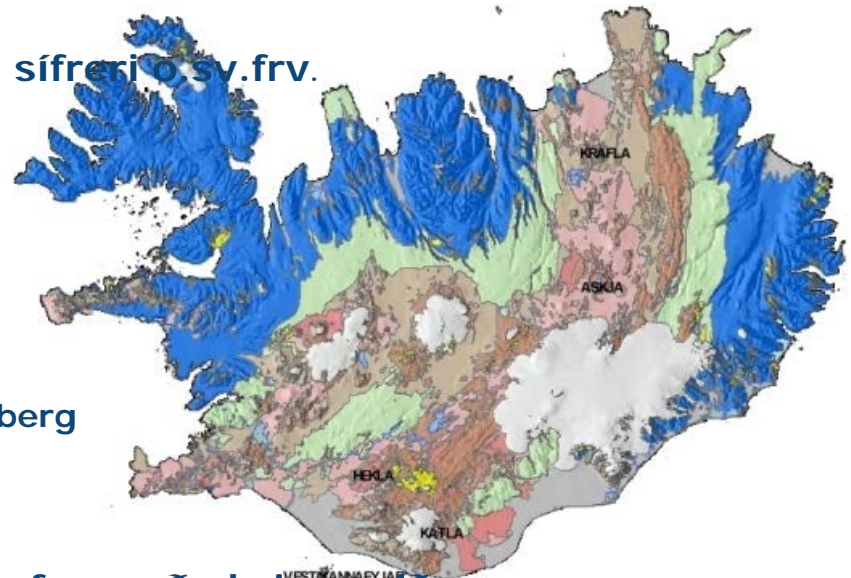
Ungar hraunamyndanir eða eldra berg

Landslag

Hversu auðveldlega vatnið rennur fram eða hripar niður

Sprungur, misgengi og landform

t.d. langir grafnir móbergshryggir, hraunfylltir dalir eða farvegir

Aðstæður hér á landi - Vatnajarðfræði

Tertíert berg á austur og vesturhluta landsins

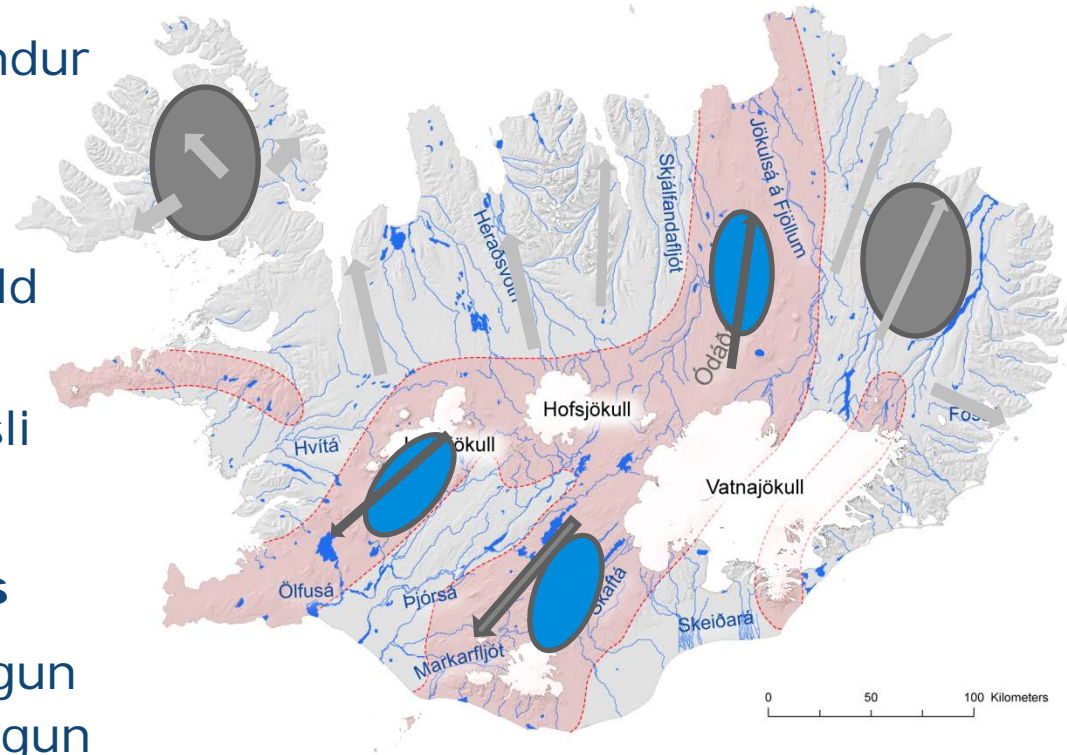
- ▶ Lítið írennsli skapar forsendur fyrir dragár

Eldvirknibeltið

- ▶ Ung hraun runnin eftir ísöld hafa mikla lekt
- ▶ Takmarkað yfirborðsrennsli
- ▶ Lindár við mörk jarðlaga

Stefna grunnvatnsstreymis

- ▶ Stýrt af staðbundinni höggun (sprungur og misgengi) lögun gosmyndana, landform sem mótað hefur verið af jökli

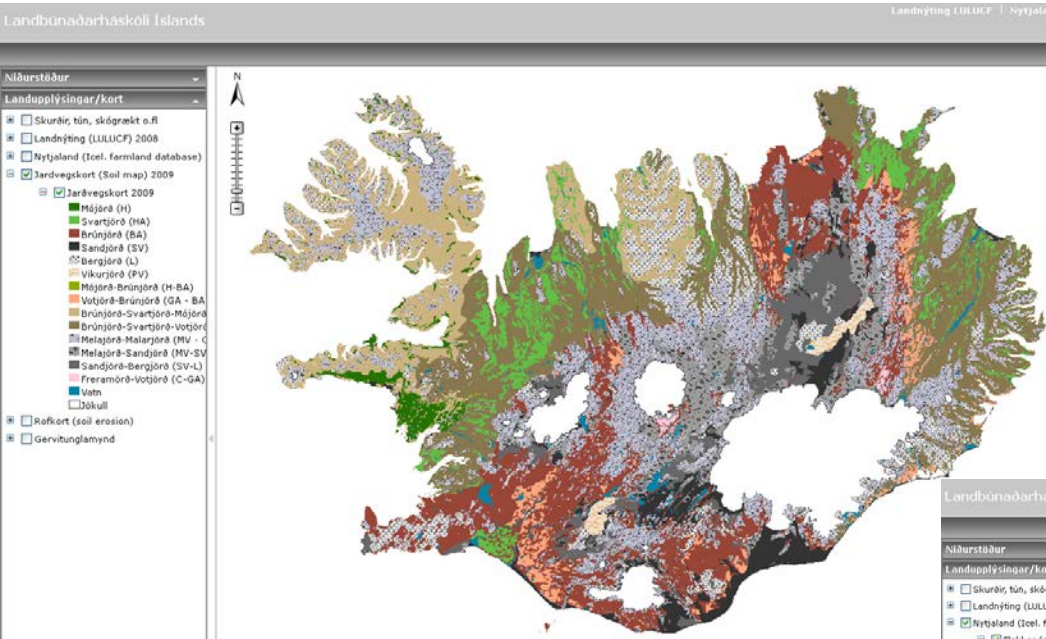

Aðstæður hér á landi

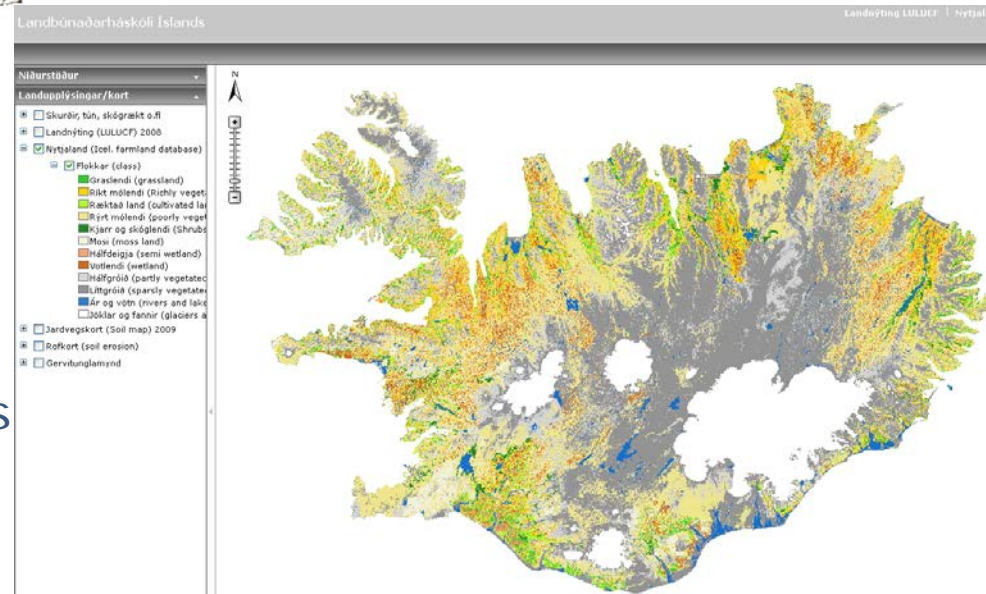
- Vatnafar á Íslandi

Jarðvegur, gróður, landnóktun

Stór landsvæði með lítinn sem engan gróður

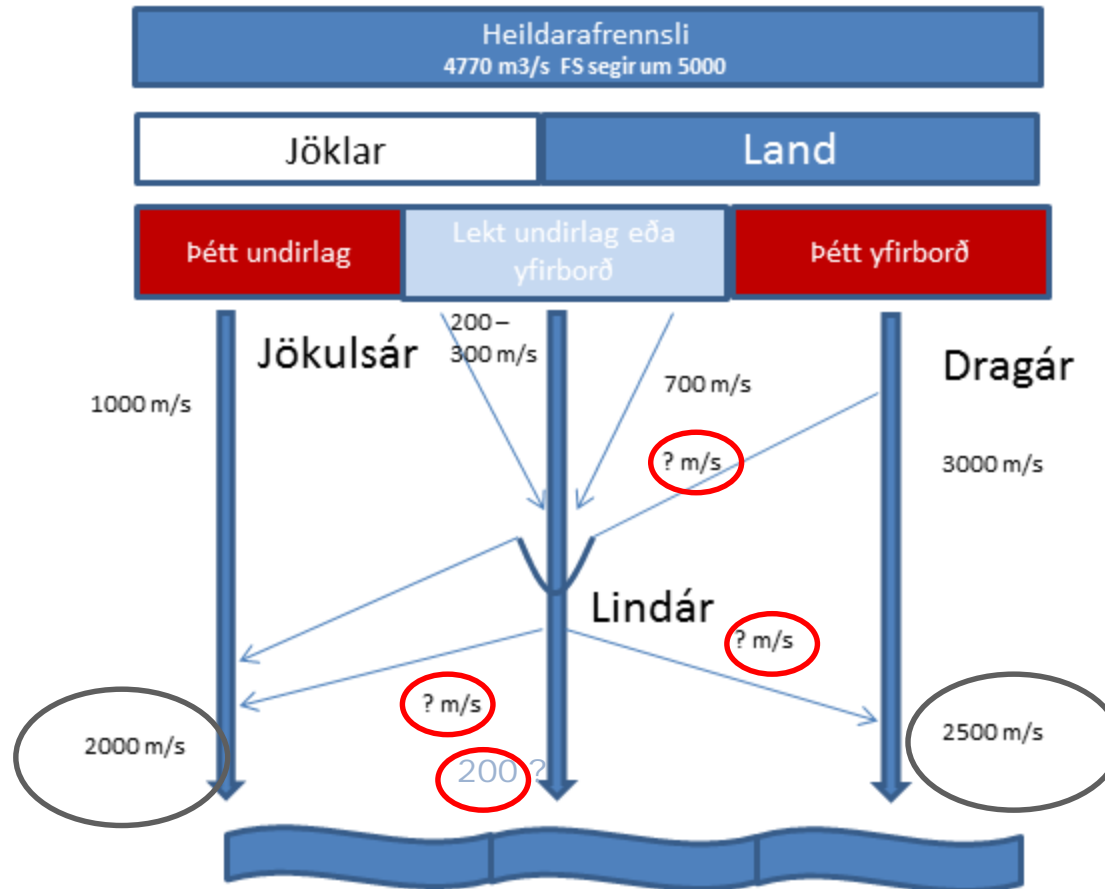
Votlendi og vatnasvæði í talsverðum mæli

Eldfjallajarðvegur

- ▶ Mjög rofgjarn
- ▶ Getur geymt gífurlegt magn vatns

Skipting afrennslis eftir FS

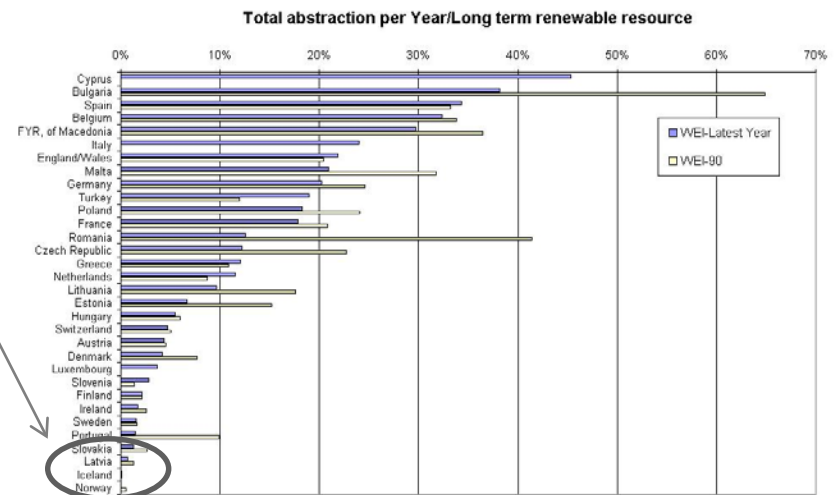
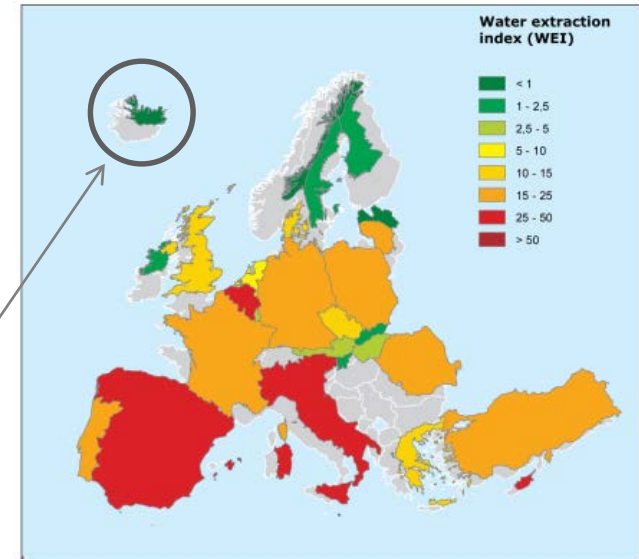

Enn er eftir að sundurgreina nákvæmlega hvernig afrennslis er

Aðstæður hér á landi

- Vægi grunnvatns á Íslandi

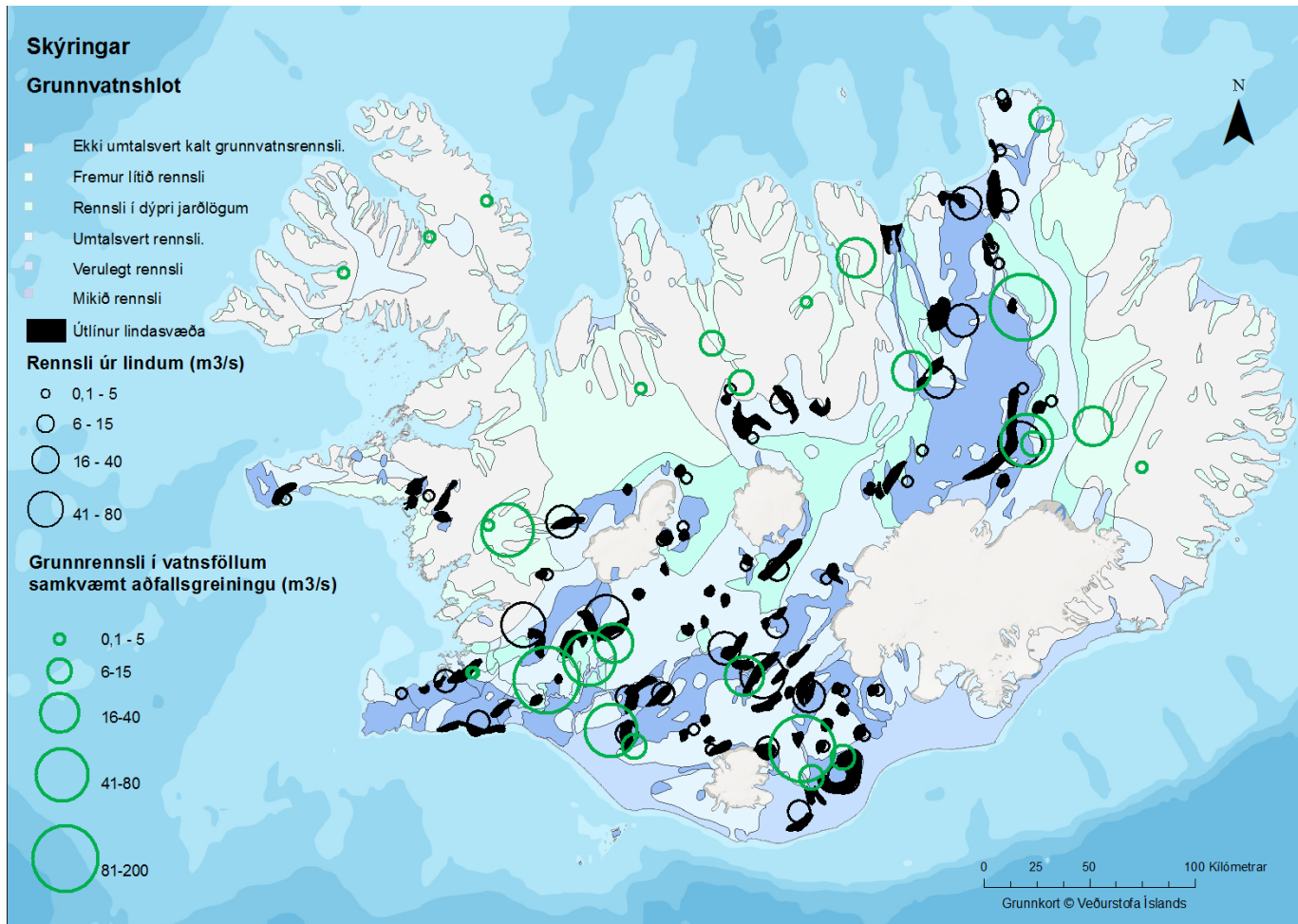
- Um 20% afrennslis
- Um 20% vatnsorku
- Um 97% neysluvatns
- Grunnvatnsmegin landsins > 1000 m³/s, þ.a. um 400 m³/s á láglandi
- Fá lönd hlutfallslega auðugri af lindavatni en Ísland

Aðstæður hér á landi

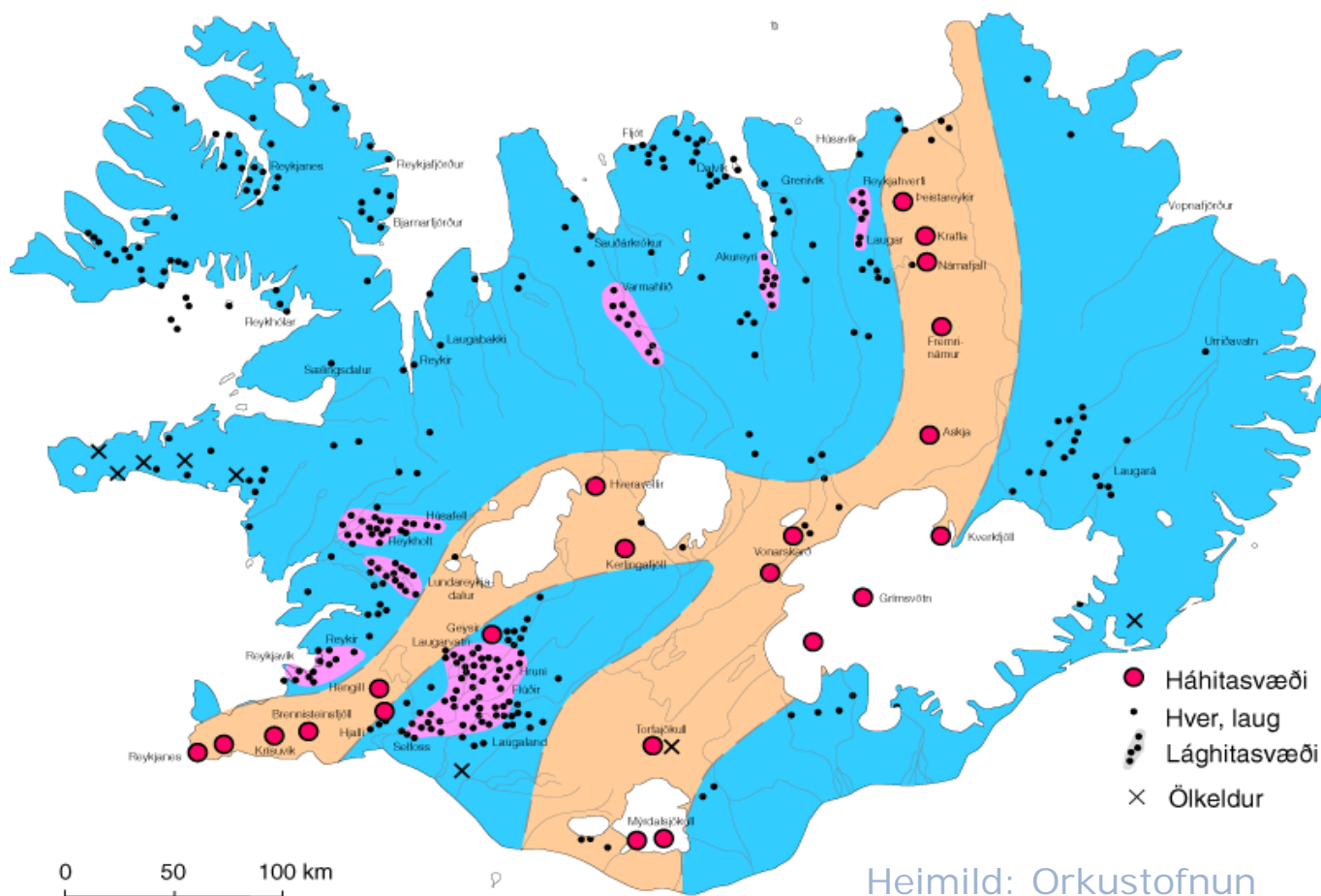
- Lega helstu lindarsvæða

Aðstæður hér á landi

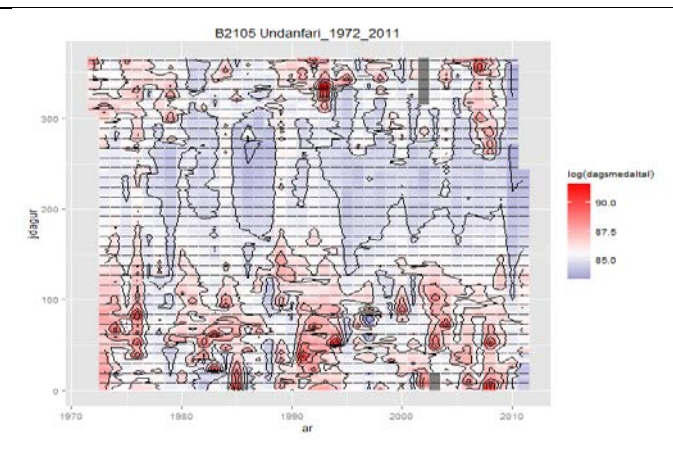
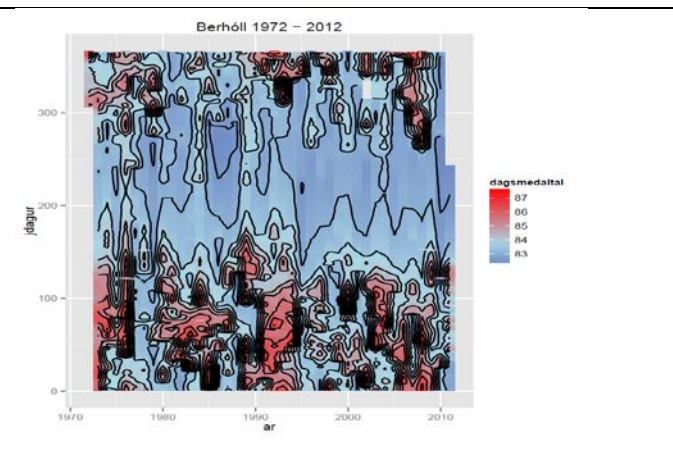
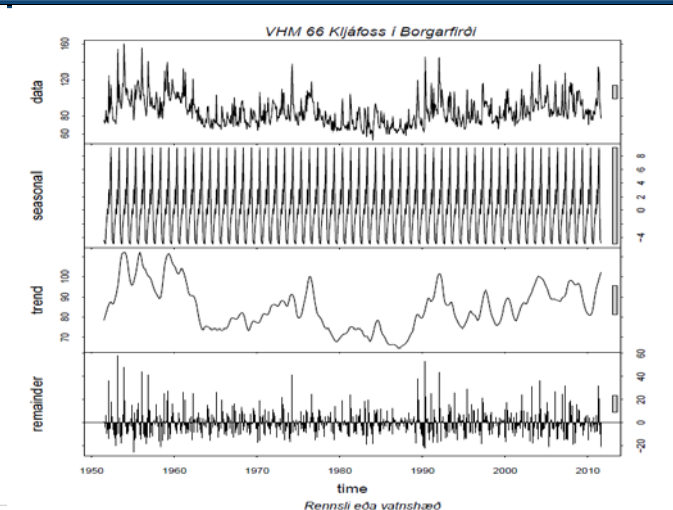
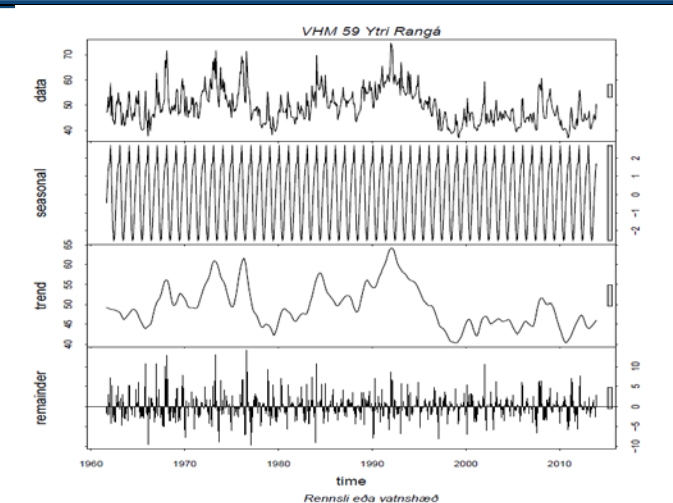
- Jarðhiti á Íslandi

Telst ekki til grunnvatnsins eins og það er skilgreint

Aðstæður hér á landi

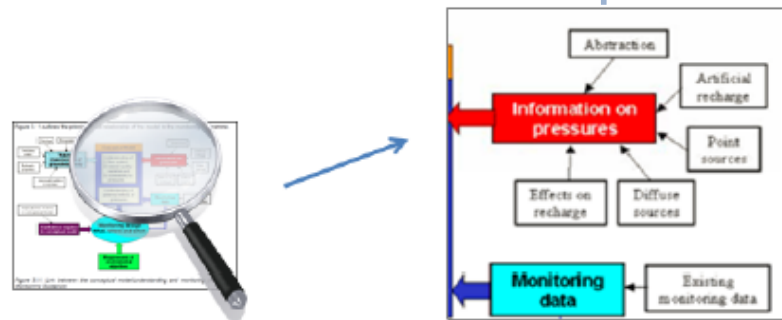
- Grunnvatnsrennsli er breytilegt í tímans rás

Flokkun í álagspætti

- Vatnatilskipunin

Flokkunin í tilskipuninni

Mynd 7. Greining á álagspáttum grunnvatns samkvæmt Vatnatilskipun Evrópu (European Commission Environment, 2007a).

- Vatnstaka (Abstraction)
- Endurnýjun grunnvatns af mannavöldum (Artificial recharge)
- Punktupptök mengunar (Point sources)
- Dreifð upptök mengunar (Diffuse sources)
- Áhrif á endurnýjun grunnvatns (Effects on recharge)

Flokkun í álagspætti

- Aðlögun að íslenskum aðstæðum

- **Vatnstaka - bein vatnstaka úr grunnvatnsgeyminum**
    - Til neyslu og manneldis
    - Til annarra nota
  - **Álag af afmörkuðum uppruna**
    - Búseta fólks, samgöngur og helstu þéttbýlisstaðir
    - Mengandi starfsemi
    - Bygging og smíði mannvirkja
  - **Álag af dreifðum uppruna**
    - Landbúnaður og landnotkun
  - **Manngert írennsli (Artificial Recharge) og áhrif þeirra**
    - Breyting á vatnsvegum
    - Niðurdæling jarðhitavatns
  - **Álagspættir sem er ekki unnt eða erfitt að hafa stjórn á með staðbundnum aðgerðum**
    - Eldvirkni, rof
    - Langt að borin mengun
    - Breytt írennsli vegna loftslagsbreytinga
-

Flokkun í álagsþætti - Vatnstaka

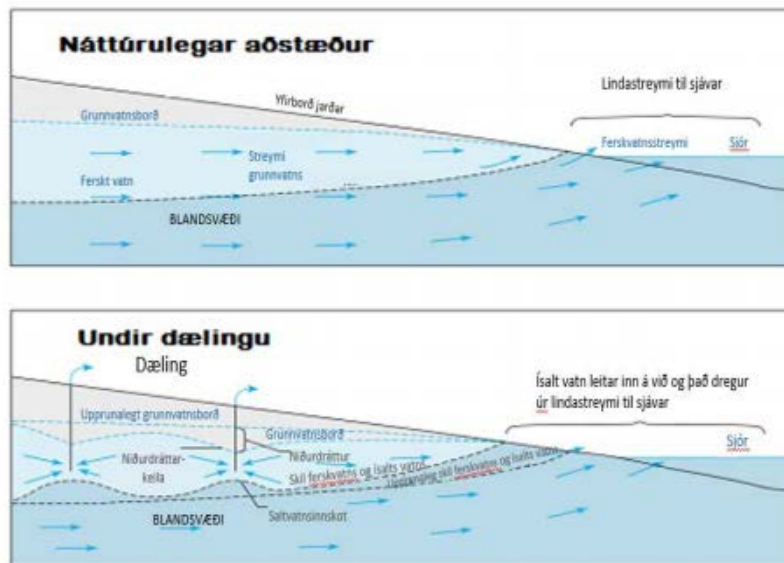
Vatn sem flýtur á jarðsjó

Upptaka um 10 m³/s

Tafla 1 Nytjavatnstaka árin 2010–2012.

	2010	2011	2012
	l/s	l/s	l/s
Þéttbýli	2500	2524	2331
Stakar veitur	82	119	124
Samveitur í dreifbýli	90	88	88
Samveitur í þéttbýli	219	343	331
Fyrirtæki	6241	6720	6634
Samtals	9132	9794	9508

Heimild: VÍ, OS; Nytjavatnsgrunnur

Mynd 10. Aðstæður þegar grunnvatn flýtur á jarðsjó og hætta er á saltinnskoti (Carruth, 2003).

$$z = \frac{\rho_f}{(\rho_s - \rho_f)} h \quad \text{þar sem } \rho_f \text{ er eðlisþyngd ferskvatns } 1 \text{ g/cm}^3, \text{ og } \rho_s \text{ er eðlisþyngd sjávar } 1,025 \text{ g/cm}^3$$

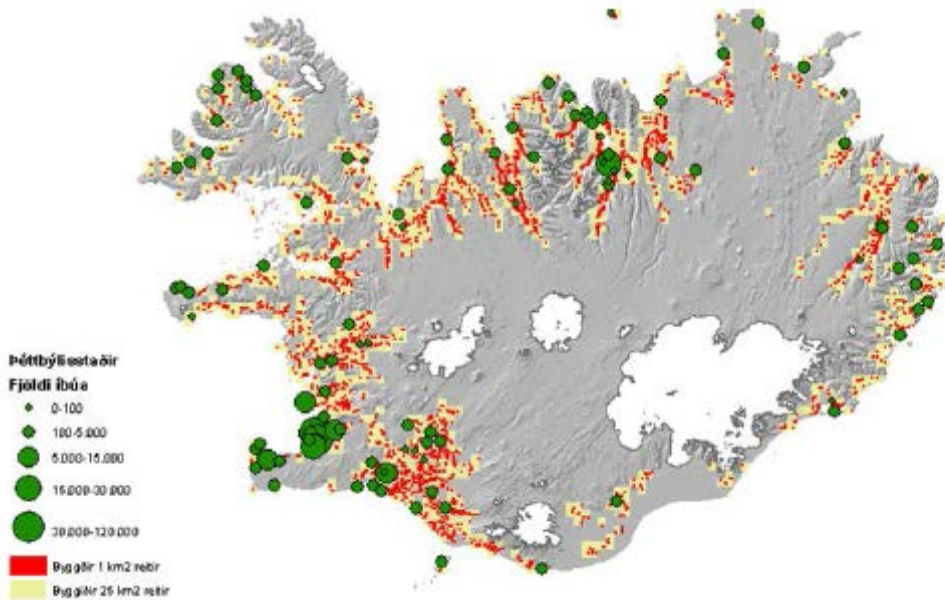
Af þessu leiðir að $z = 40h$

Flokkun í álagspætti

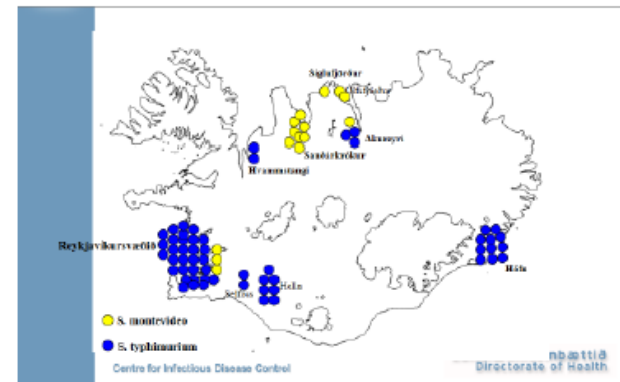
- Álag af afmörkuðum uppruna

Búseta fólks og helstu þéttbýlisstaðir

Dreifing íbúa 2010. Íbúafjöldi: Heimild: Hagstofa Íslands (2013), Reitaskipting: Heimild: Eiður K. Eiðsson (2010).

Mikilvægi viðunandi frárennslis

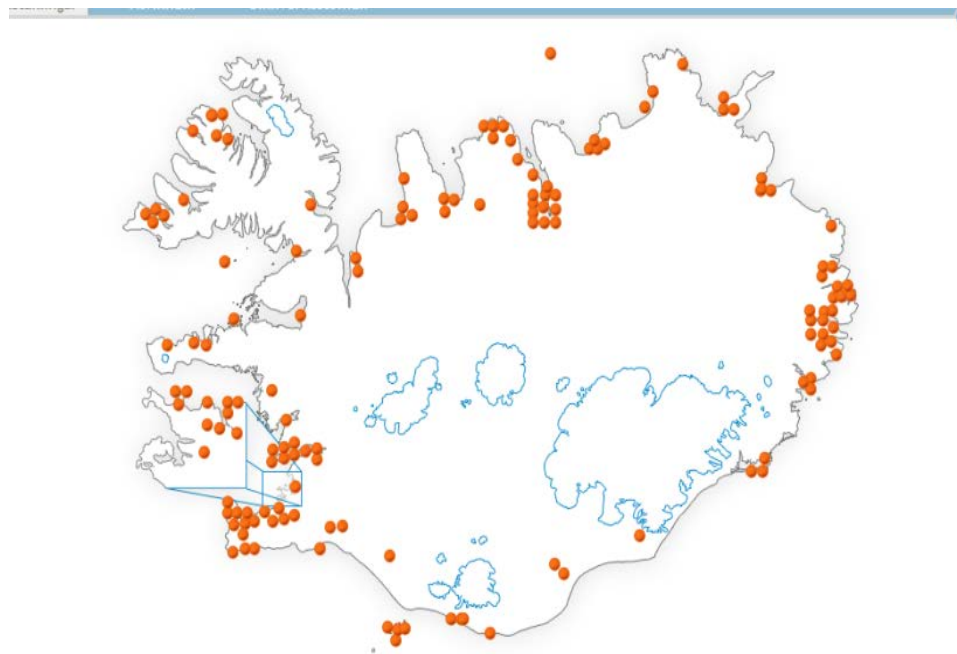

Mýnd 12 Innlendar sjúklingar af völdum *S. typhimurium* og *S. montevideo*: 31.7.1999 – 31.7.2000 (Haraldur Briem, 2005).

Flokkun í álagspætti

- Álag af afmörkuðum uppruna

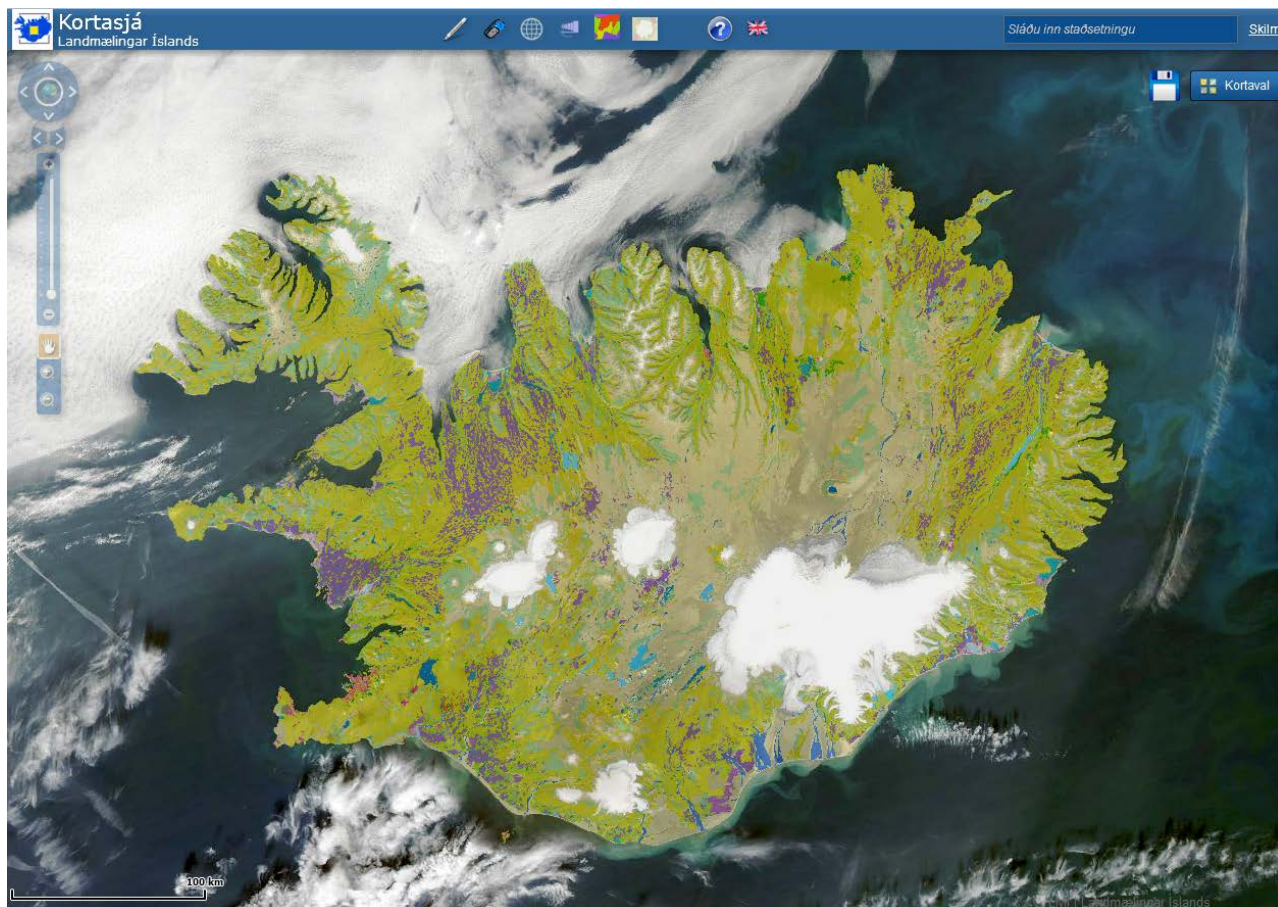
Mengandi starfsemi sem er starfsleyfisskyld

Flokkun í álagspætti

- álag af dreifðum uppruna

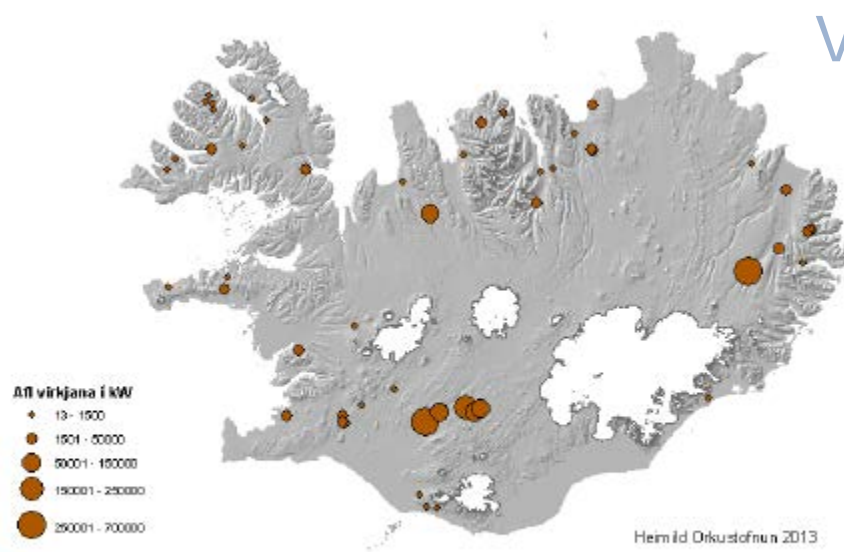
Landbúnaður og landnotkun

Skjáskot af Corine landflokkunarkerfinu á Kortasjá Landmælinga Íslands;
<http://atlas.lmi.is/kortasja/>

Flokkun í álagsþætti - Manngert írennsli

Breyting á farvegum og fallvötnum

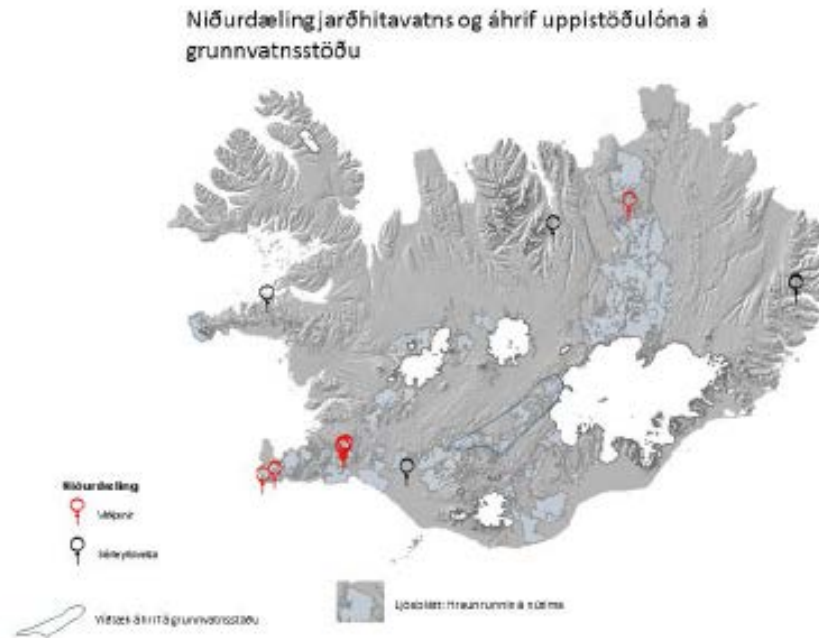
Vatnsaflsvirkjanir

Mynd 15. Vatnsaflsvirkjanir á Íslandi árið 2013.

Flokkun í álagspætti

- Manngert írennsli

Niðurdæling

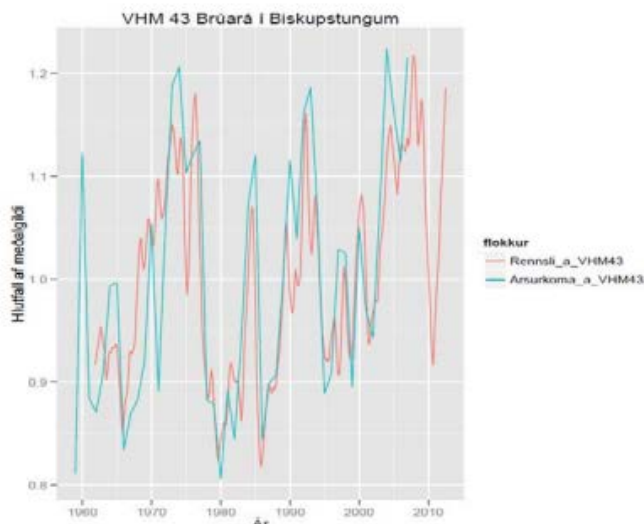
Mynd 16. Þekkt áhrifasvæði á grunnvatn vegna niðurdælingar eða vatnaveitinga.
Heimild varðandi niðurdælingu: Orkustofnun 2014 Óbirt gögn.

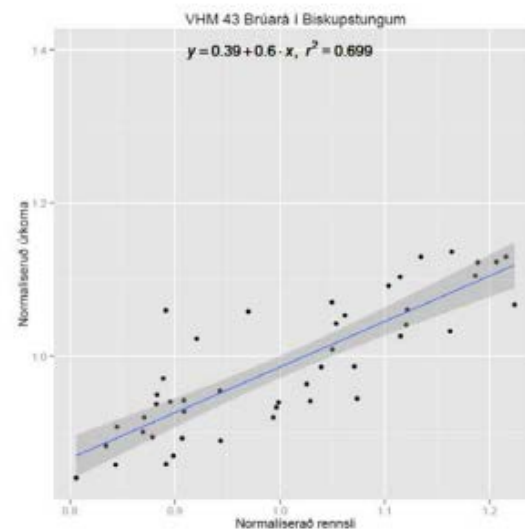
Flokkun í álagsþætti

- Álagsþættir sem er ekki unnt að hafa stjórn á með staðbundnum aðgerðum

Breytt innrennsli vegna loftslagsbreytinga

Mynd 18. Tengsl úrkomu og langtímarennsli í Brúará. Athugi langtímarennsli eru teiknuð sem hlutfall af meðaltali hvorrar rað

Mynd 19. Samband ársúrkomu og rennsli í Brúará yfir árin 1961–2007.

Flokkun í álagspætti

- Álagspættir sem er ekki unnt að hafa stjórn á með staðbundnum aðgerðum

Eldvirkni, rof og langt að borin mengun geta haft áhrif á efnasamsetningu vatns

Nauðsynlegt að geta greint áhrif mannsins á ástand náttúrunnar en undanskilja áhrif sem rekja má til náttúrulegs breytileika

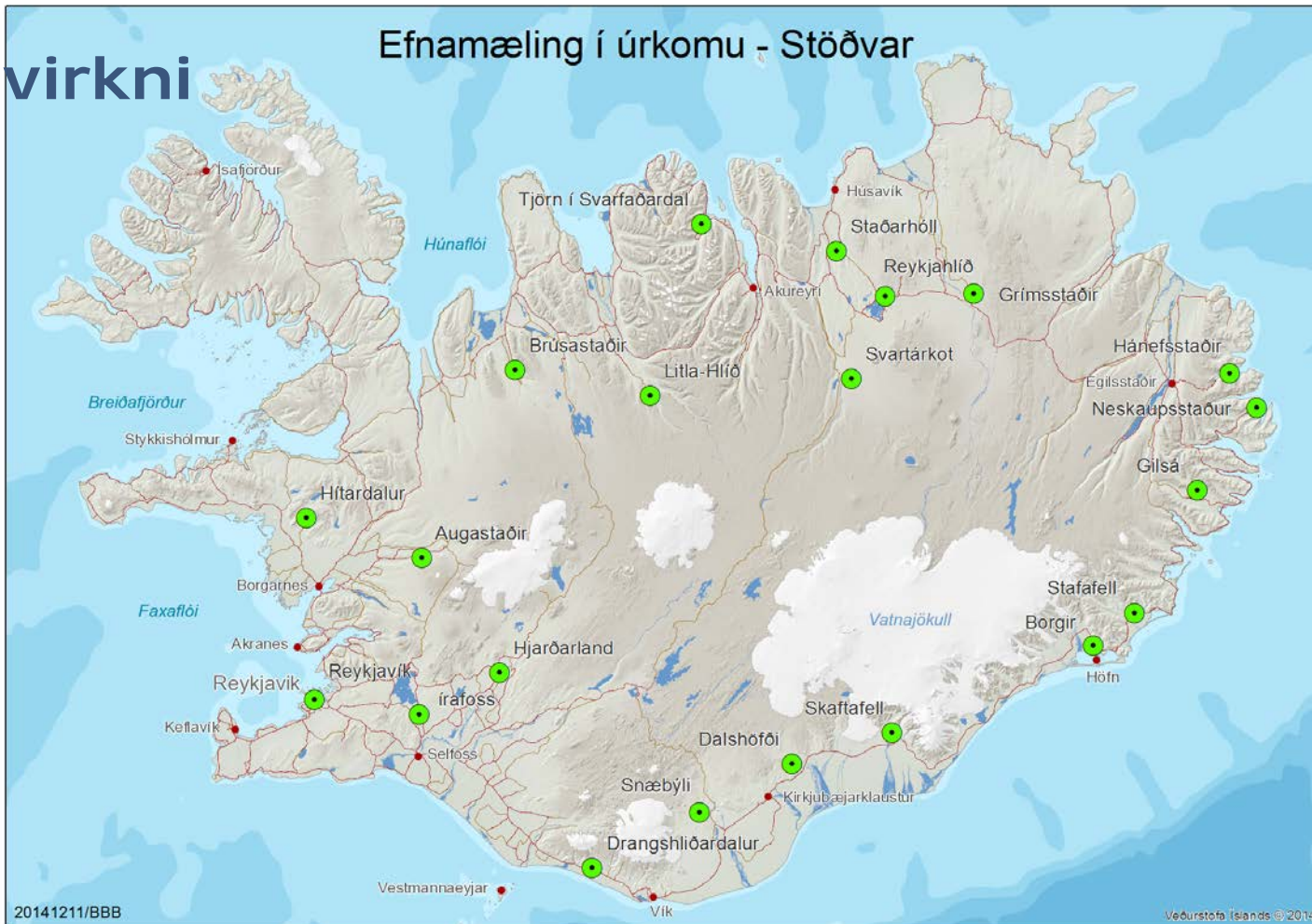
Ljósmynd: Jóhanna M. Thorlacius

Ví hefur vaktað styrk þungmálma í andrúmslofti á Stórhöfða og Rvk, styrk þrávirkra lífrænna efna á Stórhöfða og styrk Brennisteins á Írafossi
-> engin fjárveiting frá 2013 og því óvíst um framhaldið

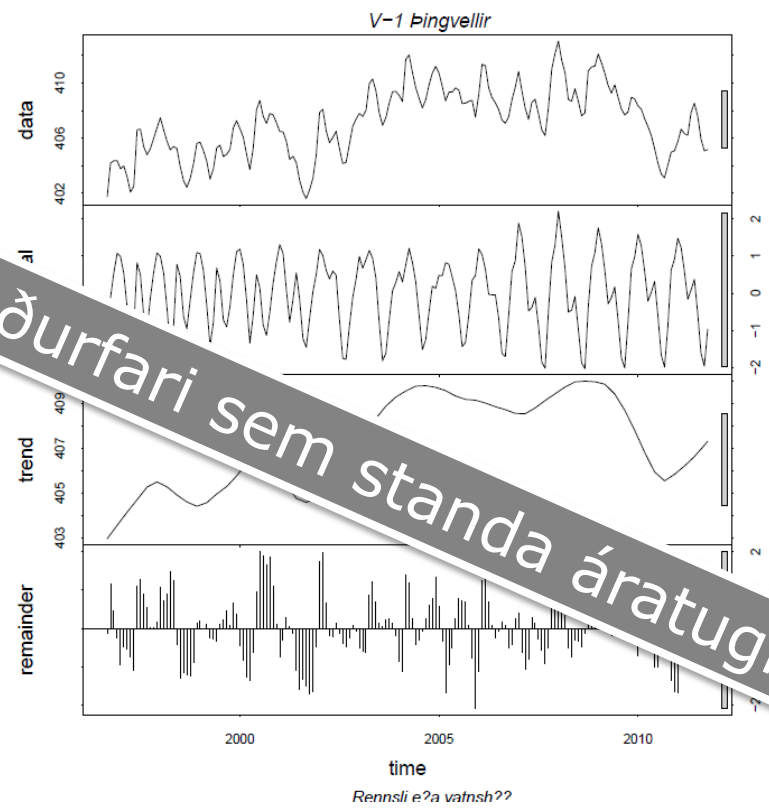
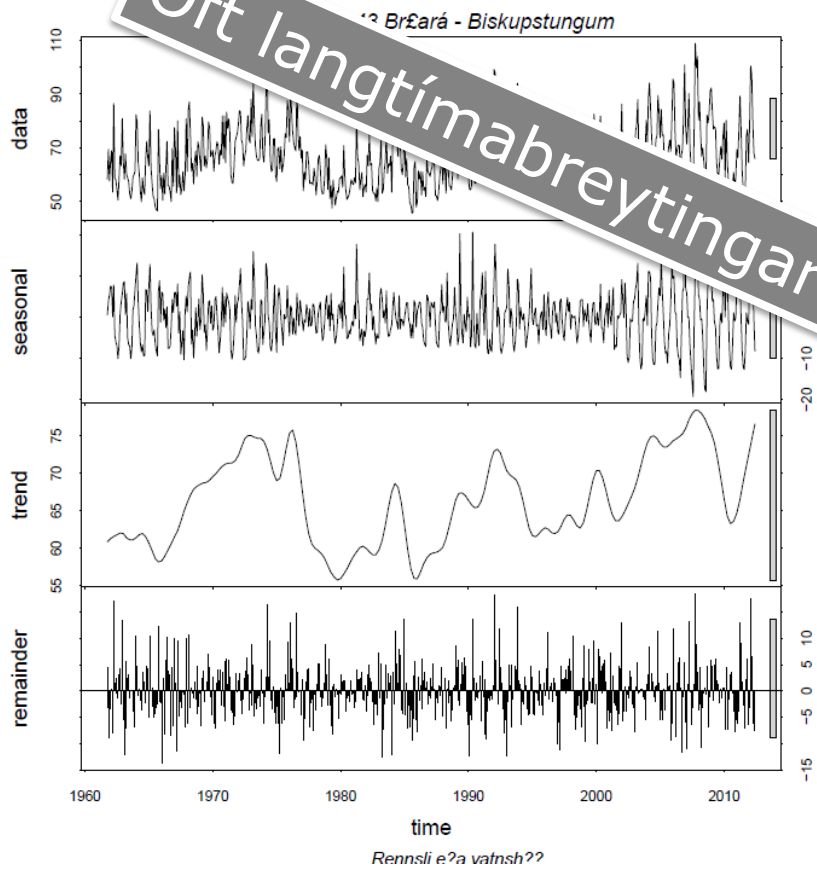
Flokkun í álagsþætti

- Álagsþættir sem er ekki unnt að hafa stjórn á með staðbundnum aðgerðum

Eldvirkni

Breytingar í grunnrennsli vegna breytilegs veðurfars

Oft langtímabreytingar í veðurfari sem standa áratugi

...breytingar í grunnrennsli þurfa ekki endilega að vera merki um loftslagsbreytingar eða tiltekinn álagspátt

- Viðamestu álagspættirnir líkt og búseta og stærstur hluti atvinnustarfseminnar er á láglandinu inn til dala en einkum meðfram ströndinni.
- Langstærstur hluti grunnvatnsins á uppruna sinn innan eldvirka og móbergsbeltis landsins;
  - -> Auðlindinni í heild stafar því ekki mikil hættu af búsetu og athöfnum mannsins nema þá staðbundin áhrif á stöku stað
- Ekki er unnt að útiloka langt að komna mengun en staðbundið álag vegna efnamengunar af hennar völdum er að öllum líkindum lítið.

Samantekt, staðbundin áhrif

Varðandi staðbundin áhrif

- Vatnstakan sjálf er víða umtalsverður álagsþáttur, einkum nærri þéttbýlinu á SV horninu
  - Búseta fólks getur haft áhrif á hvort grunnvatnið mengast.
    - Viðunandi frágangur á frárennsli er nauðsyn.
  - Fá dæmi hérlendis sýna fram á tengsl landbúnaðar og landnotkunar tengdri honum á áhrif gæði grunnvatns.
  - Ekki má vanmeta áhrif orkunýtingar á grunnvatn hvort sem eru háhita eða vatnsaflsvirkjanir
    - Nýting háhita losar mengandi efni í andrúmsloftið sem geta fallið út og haft áhrif á gæði grunnvatns. Þá getur affallsvatn haft áhrif á undirliggjandi grunnvatn.
    - Myndun uppistöðulóna, einkanlega á ungum jarðmyndunum, hefur umtalsverð áhrif á grunnvatnsstöðu.
    - Breyting á vatnsvegum jökulvatna orsakar verulegar breytingar á rennslisháttum sem geta haft áhrif á grunnvatn og gæði þess.
-

Takk fyrir áheyrnina